

MATLAS, Pavel, Panský špitál jako prostředek disciplinace poddaných? K sociálnímu zabezpečení raně novověkého venkova, in: *Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén. Ambivalence dobových perspektiv, individuální a kolektivní strategie chudých a instrumentária řešení*, HLAVÁČKA, Milan – CIBULKA, Pavel, et alii, Praha 2013, s. 204–234.

MILLAUE, Franz Xaver Maximilian, *Fragmente aus dem Nekrolog de Zisterzienser-Stiftes Hohenfurt*, Prag 1819.

PALACKÝ, František, *Popis Království českého v jazyku českém i německém*, Praha 1848.

PANGERL, Mathias, *Urkundenbuch des Cistercienserstiftes B. V. Mariae zu Hohenfurt in Böhmen*, Wien 1865.

PAVELEC, Petr, Počátky hradu a města, in: *Český Krumlov. Od rezidence k památce světového kulturního dědictví*, GAŽI, Martin – PAVELEC, Petr (edd.), České Budějovice 2010, s. 25–56.

RAMEŠ, Václav, *Slovník pro historiky a návštěvníky archivů*, Praha 2005.

RIEGGER, Josef Anton, *Materialien zur alten und neuen Statistik von Böhmen. II. Heft*, Prag – Leipzig 1787.

ROUČKA, Bohuslav, Špitály, jejich majetek, správa a postavení v daňovém systému českého feudalismu, *Právněhistorické studie* 1966, roč. 12, s. 41–90.

SCHMIDT, Valentin – PICHA, Alois, *Urkundenbuch der Stadt Krummau in Böhmen I. 1253–1419*, Prag 1908.

SCHWALLER, Jan, Pardubický špitál (1737) 1744–1753 (rozbor účtů), *Východočeský sborník historický*, 1997, 6, s. 183–202.

SVOBODNÝ, Petr – HLAVÁČKOVÁ, Ludmila, *Pražské špitály a nemocnice*, Praha 1999.

ŠIMŮNEK, Robert, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013.

ŠIMŮNEK, Robert, Rodové tradice pánů z Rožmberka, in: *Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami*, GAŽI, Martin (ed.), České Budějovice 2011, s. 326–329.

TAUSCH, Jaromír, Špitály na Českomoravské vrchovině, *Vlastivědný sborník Vysočiny. Oddíl věd společenských*, 1998 (vyd. 1999), roč. 11, s. 267–284.

TEICHL, Anton, *Geschichte der Herrschaft Gratzen*, Gratzen 1899.

TEJČEK, Michal – HŮRKOVÁ, Jindra, Klatovský špitál a špitálský dvůr u Svatého Rocha, *Sborník prací z historie a dějin umění*, 2006, roč. 4, s. 49–114.

TRAJER, Johann, *Historisch-statistische Beschreibung der Diocese Budweis*, Budweis 1862.

VAVERKOVÁ, Zuzana, *Stavebně historický vývoj špitálu v Českých Budějovicích*, České Budějovice 1985, nestr. NPÚ, ÚOP České Budějovice, sign. PD 3940.

VLČEK, Pavel (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004.

Internetové zdroje

<https://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx> [1. 2. 2022]
<https://www.monasterium.net/mom/CZ-SOAT/CizyRody/246/charter> [1. 2. 2022]
<https://www.monasterium.net/mom/CZ-SOAT/CizyRody/247/charter> [1. 2. 2022]

PhDr. Roman Lavička, Ph.D. (nar. 1974)

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích
lavicka.roman@npu.cz
ORCID ID: 0000-0002-5978-8715

Obor obecná teorie a dějiny výtvarných umění absolvoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 2003 pracuje v Národním památkovém ústavu, nejdříve v oddělení evidence a dokumentace, od roku 2008 v oddělení restaurování jako odborný garant a specialista pro restaurování nástěnných maleb a kamenosochařských památek. Dlouhodobě se zabývá studiem středověkého umění, zejména sakrální architektury a jejího stavebního vývoje.

Mgr. Jarmila Hansová (nar. 1974)

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích
hansova.jarmila@npu.cz
ORCID ID: 0000-0002-7713-5056

Obor kulturní dějiny absolvovala na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Od roku 2000 působí v Národním památkovém ústavu, kde se od roku 2008 věnuje zejména archivním rešeršům pro operativní a stavebněhistorické průzkumy. Hluběji se zabývá tematikou památek, v první řadě církevních, v širším historickém kontextu.

Židovský hřbitov v Kolodějích nad Lužnicí

Jewish Cemetery in Koloděje nad Lužnicí

Iva Steinová

Abstrakt: Text se zaměřuje na vyhodnocení a interpretaci výzkumu židovského hřbitova v Kolodějích nad Lužnicí, který je nejrozsáhlejším památkovým areálem tohoto typu v dnešním Jihočeském kraji. Podrobný průzkum hřbitova a dokumentaci náhrobků uskutečnila v letech 2015–2019 autorka příspěvku v rámci činnosti MATANA, a. s. Na jeho ploše se nachází 533 náhrobků včetně nejstaršího dochovaného v jižních Čechách, který je datován rokem 1590. Od druhé poloviny 18. století byly Koloděje sídlem bechyňského a později budějovického a tábořského krajského rabinátu, a tudíž i významným centrem židovské vzdělanosti. Přítomnost vzdělanců a rabinů je patrná ze sepulkrálií, vyskytují se mezi nimi náhrobky místních rabinů a jejich rodinných příslušníků. Na hřbitově se nachází jediná tumba na území jižních Čech, která stojí nad hrobem krajského rabína. Koloděje jsou též rodištěm významných představitelů kulturního dění 20. století, zejména bratří Alfréda (1914–1976) a Emila (1918–1994) Radokových, jejichž předkové jsou na hřbitově pohřbeni.

Klíčová slova: Koloděje nad Lužnicí; židovské hřbitovy; židovské osídlení; náhrobky; rabíni

Článek vznikl v souvislosti s dlouhodobým záměrem systematické dokumentace náhrobků na židovských hřbitovech, o něž pečuje Matana, a. s.

Abstract: The text focuses on the evaluation and interpretation of the research of the Jewish cemetery in Koloděje nad Lužnicí, which is the largest monumental complex of this type in the present-day South Bohemia Region. Detailed research of the cemetery and documentation of tombstones was carried out in 2015–2019 by the author of the paper within the framework of Matana, a. s. activities. There are 533 tombstones on its area, including the oldest preserved tombstone in South Bohemia, which dates back to 1590. From the second half of the 18th century Koloděje was the seat of the Bechyně and later České Budějovice Budějovice and Tábor regional rabbinate and therefore an important centre of Jewish education. The presence of scholars and rabbis is evident in the sepulchral monuments, including tombstones of local rabbis and their family members. The cemetery has the only „Tumba“ (small house-like gravestone) in South Bohemia, which stands above the grave of the regional rabbi. Koloděje is also the birthplace of important representatives of 20th century cultural events, especially the brothers Alfred (1914–1976) and Emil (1918–1994) Radok, whose ancestors are buried in the cemetery.

Keywords: Koloděje nad Lužnicí, Jewish cemeteries, Jewish settlement, tombstones, rabbis

The article was written in the context of a long-term project of systematic documentation of tombstones in Jewish cemeteries, managed by Matana, a. s.

Počátky židovského osídlení

Literatura většinou spatřuje počátky židovského osídlení v Kolodějích po roce 1681, kdy byli Židé vyhnáni z Týna nad Vltavou.¹ Usídlili se zde však daleko dříve, zpráva z roku 1698 vypovídá, že Židé žili v Kolodějích „od nepaměti“.² Toto období lze interpretovat nejméně jako několik desetiletí, spíše však na více než půlstoletí. Existence Koloděj jako samostatného statku sahá k roku 1588,³ což mohl být i impuls k následnému usídlení Židů. Jejich příchod můžeme předpokládat nejpозději v průběhu první poloviny 17. století.

¹ SAKAŘ, Josef, *Dějiny Židů v Týně n. Vlt., v Kolodějích, Neznašově a okolí*, in: *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti*, GOLD, Hugo (ed.), Praha – Brno 1934, s. 241; FRIED, Samuel, Kehila kedoshah Kalladay, *Jüdisches Archiv* 2, 1928/1929, s. 41.

² Johann Joachim baron Brandstein odpovídá krajským hejtmanům na otázky ve věci šetření vyvolaného královským prokurátorem Felixem Václavem Hadem z Proseče kvůli údajné nové synagoze v jeho vsi Kolodějích (23. 9. 1698), blíže Národní archiv (dále jen NA), Nová manipulace (dále jen NM), sign. J 7182, s. p. Za pomoc s přečtením dokumentů děkuji Janu Lhotákovi.

³ MATLAS, Pavel, *Velkostatek Koloděje nad Lužnicí (1738–1947/48)*, inventář, Státní oblastní archiv Třeboň 2007, s. 1.

Konkrétní jména se dozvídáme k roku 1654, kdy jsou jmenováni čtyři, z nichž jeden (Hiršl Buchbinder) byl knihař z Týna.⁴

V nedalekém Týnu nad Vltavou (historicky Vltavotýnu) jsou Židé doloženi od první čtvrtiny 16. století, měli zde nejpozději od počátku 17. století synagogu a na tzv. Malé Straně na druhé straně Vltavy situovaný hřbitov.⁵ Úzké vztahy mezi starší komunitou v Týně a mladší v Kolodějích jsou zřejmé a také jejich další osudy jsou provázané. Z Týna byli Židé v roce 1681 vypovězeni kvůli obvinění z rozšiřování morové rány, která v předchozím roce plně vypukla. Po vyhnání mohli pouze navštěvovat týnské trhy, kde platili poplatky ze svých prodejních stánků.⁶ Většina židovských obyvatel se přesunula na sousední panství v Kolodějích pod ochranu Johanna Joachima barona z Brandsteinu⁷ a do Neznašova na panství Václava Františka hraběte z Vrtby.⁸

Pramen z roku 1702 zaznamenává v Kolodějích a dvou blízkých lokalitách pět židovských rodin,⁹ počet se však jeví jako příliš nízký a zdá se být v rozporu s následujícími údaji. Na základě vizitace z roku 1715, uchované ve fondu Tereziánský katastr,¹⁰ zaznamenáváme, že do konce 17. století se zde usadilo sedmnáct židovských rodin. Nejdéle usazeným v tomto seznamu, „před 46 lety“, tedy od roku 1669, je muž zvaný *Doctor*, žijící se obchodem s lnem a perím. Celkem se zde k roku 1715 nacházelo 34 rodin, z toho 65 mužů a žen, 89 dětí a 11 sloužících.

Některá rodinná jména z vizitace tereziánského katastru naznačují původ rodin: rodina Bechyňských, Polaků, Ržecských (pravděpodobně z Kardašovy Řečice), Nalžovských (snad z Nalžov) a Brožovských, která přišla v osmdesátých letech z čtvrti Brašov v Týně. Další rodinná jména vycházejí z povolání: Goldschmied, Schuster, Schneider, Glaser (Lebel Glaser usazený roku 1688). Rodinná jména Stampf a Nosal, vyskytující se od počátku 18. století, přetrvávala v čase a po roce 1787 se stala neměnnými příjmeními. Stampfovi se usadili roku 1703, Moyses Nosal, otec čtyř dětí, se v Kolodějích narodil a jeho otec zde žil tři desítky let.¹¹

Nešťastný osud některých židovských rodin, kterým byly odebrány jejich děti a umístěny v křesťanských rodinách, se odehrál i v Kolodějích. V roce 1699 byly v Praze uvězněnému Moisesu Glaserovi odebrány dvě děti a přiděleny do výchovy baroknímu sochaři Johannu Brokoffovi, který od roku 1692 působil na pražském Starém Městě.¹²

Založení židovského hřbitova a nejstarší dochované náhrobky

Průzkum náhrobků přinesl překvapivé zjištění: na ploše hřbitova byl nalezen náhrobek datovaný rokem 1590 (Petachja¹³, syn Menachema, č. 376), což je nejstarší dochovaný

Obr. 1. Koloděje nad Lužnicí, židovský hřbitov, jižní část areálu, foto: autorka, 2019

židovský náhrobek na území dnešního Jihočeského kraje. Nápis v závěru připojuje, že náhrobek dal postavit svému otci syn Aharon z Netolic. Je to neobvyklý dovětek, který dovoluje vyslovit domněnku, že náhrobek byl pořízen jako druhotný, obnovující původní nápis a připojující informaci o podílu syna na jeho vzniku.¹⁴

Náhrobek Petachji, syna Menachema, se nachází na vyvýšenině v jižní části hřbitova a je obklopen náhrobními kameny převážně z 18. století. Okolnosti umístění náhrobku na zdejší hřbitově nejsou jednoznačně vysvětleny. Nebyl zde totiž nalezen ani jeden náhrobek ze 17. století a archivní pramen z roku 1670 dokládá, že hřbitov ještě na místě v této době neexistoval.¹⁵ Tyto skutečnosti umožňují konstatovat, že náhrobek nebyl původně určen pro kolodějský hřbitov. Je pravděpodobné, že pocházel z týnského židovského hřbitova, který se nacházel na levém břehu Vltavy v lokalitě Malá Strana. Ještě v meziválečném období 20. století bylo náhrobků přenesených z týnského hřbitova více, jak uvádí soudobá literatura.¹⁶ Přenesli je sem vyhnání týnské Židé, není však zřejmé, zda proběhly rovněž exhumace těl.

Na základě zjištěných skutečností můžeme klást založení kolodějského židovského hřbitova do období, kdy byli týnské Židé donuceni opustit své dosavadní působiště. Není známo, jak dlouho po vyhnání roku 1681 ještě sloužil týnský hřbitov k pohřbívání. Kolodějský hřbitov byl založen nejdříve roku 1681¹⁷ a nejpozději na přelomu 17. a 18. století. Hřbitov převzal funkci týnského hřbitova a sloužil i dalším židovským komunitám z okolí. Mimo jiné tam přibližně půl století před založením vlastního hřbitova pohřbívali Židé z Neznašova, rovněž po roce 1680 přesídlivší z Týna.

Druhý nejstarší doložený náhrobek v Kolodějích je datovaný rokem 1702 (č. 409) a náleží Jaakovu, synu Šimona K^oC. Vedle něj umístěný náhrobek č. 410 stojí nad hrobem Lejba, syna Juzla Theina (1708), který svým rodinným jménem připomíná původ zesnulého v Týnu. V těchto místech pravděpodobně započalo pohřbívání. Mezi náhrobky

4 MATUŠÍKOVÁ, Lenka, *Juden im ersten böhmischen Kataster 1653–1655, Judaica Bohemiae*, 2002, roč. 37, s. 14: Hiršl, Buchbinder z Tejna, Jakub Aron, Michl Jud a Michl Punčochář, kterému bylo mezi deseti a dvaceti lety.

5 SAKAŘ, Josef, *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí I*, Týn nad Vltavou 1935, s. 186.

6 SAKAŘ, J., *Dějiny Židů*, s. 242.

7 Inkolát v Čechách získal roku 1662, blíže von SCHÖNFELD, Johann Ferdinand, *Materialien zur diplomatischen Genealogie des Adels der Österreichischen Monarchie I*, Prag 1812, s. 5.

8 Tento člen řádu maltézských rytířů v první polovině osmdesátých let 17. století investoval do svého neznašovského sídla, pravděpodobně považoval toto panství za perspektivní, v roce 1686 však bezdětný zemřel. K tomu ve zkratce SUDOVA, Martina – KOVÁŘ, Daniel, *Tvrze, hrady a zámky jižních Čech. Život a sídla jihočeské šlechty*, Olomouc 2003, s. 98–101.

9 MAUR, Eduard – PÍŠOVÁ, Dagmar, *Sčítání konzumentů soli v Čechách roku 1702, Historická demografie*, 1994, roč. 18, s. 27.

10 NA, fond Tereziánský katastr (dále jen TK), inv. č. 594, kart. č. 138. Neuvádí však osobní jména manželek a dětí. Není datovaný, předchozí spisy pocházejí z roku 1715, Josef Sakař tento seznam datuje k roku 1721. Ve fondu Tereziánský katastr se nacházejí vizitace židovského osídlení cca z let 1715–1721.

11 Tamtéž. Rodinu Nosalových lze identifikovat jako kohenskou na základě zjištění, že náhrobek Avrahama Nosala (1846, náhrobek č. 182) je opatřen kohenským znamením.

12 NA, NM, sign. J 7 23.

13 Osobní jméno Petachja se mezi dalšími pohřbenými v Kolodějích objevuje pouze v jednom případě (Petachja, syn Mošeho Stampfa, 1831, náhrobek č. 227). Matriční záznam vypovídá, že Petachja nesl občanské jméno Zacharias, srov. NA, fond Matriky židovských náboženských obcí v českých krajích (dále jen HBMA) 850, fol. 10, zápis 141. Časová diference nedovoluje doložit případnou rodinnou spojitost s nejstarším náhrobkem. Jméno Petachja nacházíme mezi pohřbenými na dalších

jihočeských židovských hřbitovech: zejména v Neznašově, také ve Strakonicih a v Tučapech.

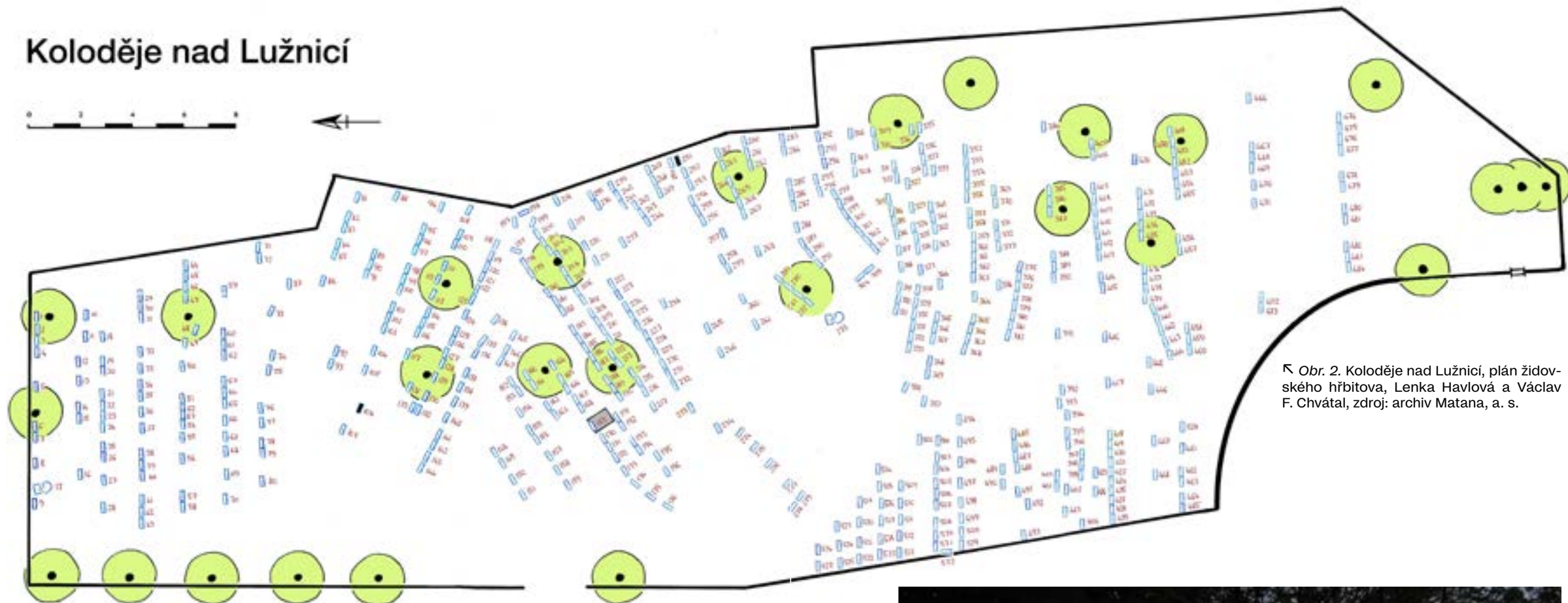
14 STEINOVÁ, Iva, *Even zikaron. Paměť židovských náhrobních kamenů. Koloděje nad Lužnicí*, Praha 2021, s. 8, Překlad náhrobního nápisu Petra Vladařová.

15 NA, Archiv pražského arcibiskupství, sign. D 74/2, 1670, fasc. XIII, č. 1357, kart. č. 1967, s. p. Týnský děkan informuje o týnských Židech (mají synagogu a ohrazený hřbitov) a o kolodějských Židech (mají modlitebnu). Za upozornění děkuji Alexandru Putikovi.

16 FRIED, Samuel, *Kehila kedoshah Kalladay, Jüdisches Archiv*, 1928/1929, roč. 2, s. 41.

17 FRIED, S., *Kehila kedoshah*, s. 41.

Koloděje nad Lužnicí

⌘ Obr. 2. Koloděje nad Lužnicí, plán židovského hřbitova, Lenka Havlová a Václav F. Chvátal, zdroj: archiv Matana, a. s.

z nejstaršího období patří kamenicky náročně zpracovaný a bohatou ornamentikou vybavený kámen Diny, dcery Jonatana Raustitze, manželky Chajima Rosenberga (1728, náhrobek č. 749).¹⁸ Rodinné jméno Rosenberg naznačuje původ manžela v Rožmberku nad Vltavou.¹⁹

Původní pohřebiště se nachází v jihovýchodní části dnešní hřbitovní plochy, náhrobků z první poloviny 18. století se dochovalo a bylo identifikováno přibližně dvanáct. Vstup na tehdejší hřbitov je dosud zřejmý v zazděném vchodu na jižním konci ohradní zdi. Vysokému počtu židovských rodin na počátku 18. století neodpovídá nízký počet náhrobků z první poloviny 18. století. Ve druhé polovině 18. století jejich počet postupně rostl a v roce 1769 došlo k rozšíření hřbitova.²⁰ Do dvacátých let 19. století následovalo další rozšíření severním směrem, které k roku 1828 zachycuje mapa stabilního katastru. Hřbitovní plocha byla v této době na dvou místech v rozšířené severní části opatřena zděnými hřbitovními budovami, přiléhajícími na protilehlých místech k obvodové zdi.²¹

¹⁸ Náhrobek byl chybou kameníka datován o sto let později.

¹⁹ Mezi rožmberskou a kolodějskou komunitou existovaly úzké vztahy. Kolodějští židovští obchodníci putovali každoročně pěšky na několikaměsíční obchodní cesty do alpských zemí. Museli minout České Budějovice, kde měli zakázaný pobyt, a bylo třeba dojít do Rožmberka, kde jim spřátelená židovská obec umožnila noční ubytování a doplnění sil na další cestu, blíže FRIED, S., Kehila kedoschah, s. 61.

²⁰ Státní oblastní archiv v Třeboni (dále jen SOA Třeboň), oddělení Třeboň, Velkostatek (dále jen Vs) Koloděje nad Lužnicí, Pozemková kniha č. 11, sign. OS Týn nad Vltavou 19, Rustikální pozemková kniha vsí Doubrava, Homolov, Koloděje nad Lužnicí, Netěchovice, Vesce, 1738–1877, fol. 11b–13b.

²¹ Ústřední archiv zeměměřictví a katastru, katastrální území Koloděje nad Lužnicí, císařský otisk stabilního katastru, inv. č. 3288-1-001, pozemek č. 81.

Obr. 3. Koloděje nad Lužnicí, židovský hřbitov, náhrobek Petachji, syna Menachema, 1590, foto: autorka, 2019

Obr. 4. Koloděje nad Lužnicí, židovský hřbitov, náhrobek Diny, dcery Jonatana Raustitze, manželky Chajima Rosenberga, 1728, foto: autorka, 2019

Obr. 5. Koloděje nad Lužnicí, židovský hřbitov, náhrobek rabína Jechiela, syna Davida N^oM, 1748, foto: autorka, 2019

Rabíni a další představitelé komunity

Na židovském hřbitově v Kolodějích je pohřben značný počet významných osobností. Prvním doloženým rabínem je Jechiel, syn Davida N^oM (1748, náhrobek č. 371).²² Lze jej identifikovat jako Jechiela (či Michla)²³ Neumarka, který byl v Praze učencem a žákem rabína, talmudisty a kabalisty Jonatana Eibenschitze (cca 1690–1764). Do Koloděj se rabín Jechiel zřejmě dostal při vyhnání pražských Židů Marií Terezií roku 1745, jeho náhrobní nápis však tuto skutečnost neuvádí. Můžeme se jen domýšlet, zda plnil v Kolodějích funkci rabína. Část jeho rodiny se zde usadila, náhrobek č. 339 z roku 1800 uvádí v nápisu Dinu Ester, dceru rabína Michla N^oM.²⁴ Jonatan Eibenschitz věnoval během svého působení v Metách zesnulému Jechielu Neumarkovi smuteční řeč.²⁵ Dochovaný náhrobek rabína Jechiela Neumarka vznikl pravděpodobně s odstupem několika desetiletí, kdy již zřejmě stav původního kamene neodpovídal významu pohřbeného.

O působení rabína Eliezera (Lejzra) Bondyho v Kolodějích²⁶ vypovídá náhrobek jeho dvou malých synů (Jehošua a Šalom Cvi), který však není datován (náhrobek č. 385). Jejich otec je na něm označován jako krajský rabín. Podoba náhrobku vykazuje zásadní analogie s náhrobky kamenické dílny, která pracovala v padesátých letech či na začátku šedesátých let 18. století na hřbitově v Myslkovicích, což umožňuje přibližnou dataci náhrobku i působení jejich otce v Kolodějích.²⁷

22 Přepis a překlad náhrobního nápisu: POLAKOVIČ, Daniel – STEINOVÁ, Iva – VLADAŘOVÁ, Petra, *Židovské hřbitovy na jihu Čech*, České Budějovice 2021, s. 145.

23 Hebrejské jméno Jechiel (šem ha-kodeš) má svůj profánní ekvivalent (*kinui*) ve jménu Michl, blíže BEIDER, Alexander, *A Dictionary of Ashkenazic Given Names. Their Origins, Structure, Pronunciation, and Migrations*, Bergenfield 2001, s. 7.

24 Další dcera Michla Neumarka se provdala za Wolfa Austerlitz, blíže HOCK, Simon, *Familien Prags, Epitaphien des Alten jüdischen Friedhofs in Prag*, Pressburg 1892, s. 6a.

25 EIBENSCHITZ, Jonatan ben Natan Nate, *Ja'arot devaš*, sv. II, Sulzbach 5559 = 1799, fol. 31a. Za zjištění děkuji Danielu Polakovičovi.

26 Mezi lety 1774–1795 působil ve funkci krajského rabína Boleslavska se sídlem v Mladé Boleslavi, kde je i pohřben. BROCKE, Michael – CARLEBACH, Julius, *Biographisches Handbuch der Rabbiner I. Die Rabbiner der Emanzipationszeit in den deutschen, böhmischen und großpolnischen Ländern 1781–1871*, München 2004, č. 177, s. 203.

27 V Myslkovicích se nacházejí náhrobky obdobného typu z let 1752–1763, blíže STEINOVÁ, Iva, *Židovský hřbitov v Myslkovicích*, in: *Epigraphica et Sepulcralia 10*, ROHÁČEK, Jiří (ed.), Praha 2021, s. 308.

Obr. 6. Koloděje nad Lužnicí, židovský hřbitov, náhrobek Diny Ester, dcery rabína Michla N^oM, 1800, foto: autorka, 2019

Další významnou skupinou židovské společnosti jsou *chazani*²⁸, kteří vedou v synagoze bohoslužby. Bývají rovněž označeni titulem *šliach cibur* (vyslanec obce, ve zkratce Š^oC). Náhrobek č. 372 upozorňuje na pohřbeného Meira, syna Šabtaje K^oC, který působil v náboženské obci jakožto *šliach cibur* (1766).²⁹ Jeho náhrobek je doplněn reliéfem kohenských rukou.

K povědomí o místních osobnostech přispívají náhrobky jejich manželek. Pod náhrobkem č. 380 je pohřbená Gitl, manželka Hirše (1776), který je v jejím nápisu označen jako *Torani* – učenec znalý Tóry. V některých případech jsou tyto učenci známi jako *chazani* v synagoze. Náhrobní nápis kamene č. 501 sděluje, že pohřbenou je Esterl, manželka Aharona K^oC, 1793. Porovnáním s matričním zápisem zjišťujeme, že manželem byl židovský učitel a *chazan* s příjmením Glogau.³⁰

V Kolodějích pohřbený Moše Jicchak Zekl K^oC pocházel z Bechyně. Náhrobní nápis uvádí jeho titul *Torani* (1793, náhrobek č. 393) a funkci představeného spolku *Chevre kadiša gmilut chasadim*.³¹ Písemný záznam z roku 1793 jej zachycuje krátce před smrtí a popisuje jej jako místního devětasedmadesátiletého rabína Isaca Kohna ve výslužbě.³² Náhrobek č. 274 připomíná manželku rabína Zekla Rivku Chavu (1800, občanským

28 Chazan nebo kantor, též Schulsinger či předzpěvák.

29 Osobní jméno Šabtaj se na našem území v tomto období vyskytuje zřídka. Náleželo mimo jiné slavnému strážnickému a později holešovskému rabínovi (Šabtaj, syn Meira K^oC, řečený ŠACH, 1621–1666). Rodinná souvislost však není doložena. Výtvarným zpracováním náhrobek připomíná kamenickou práci o několik desítek let mladší.

30 NA, HBMA 852, úmrtní část, fol. 7, zápis 113; BOHÁČEK, Jan – HÁLEK, Jan – KUČEROVÁ, Klára – MÁDLOVÁ, Vlasta (edd.), *Soupis židovských rodin v Čechách z roku 1793, I. Budějovický kraj*, Praha 2002, s. 245; též FRIED, S., Kehila kedoshah, s. 50.

31 Členové Chevre kadiša, kteří byli koheni, se nemohli zúčastnit obřadů spojených s mrtvým tělem, ale mohli provádět administrativní úkony nebo např. hoblovat rakve, blíže MUNELLES, Otto, *From the Archives of the State Jewish Museum*, in: *Jewish Studies, Essays in honour of the very reverend Dr Gustav Sícher, Chief Rabbi of Prague*, ILLTIS, Rudolf (ed.), Prague 1955, s. 104.

32 BOHÁČEK, J. – HÁLEK, J. – KUČEROVÁ, K. – MÁDLOVÁ, V., *Soupis židovských rodin*, s. 252; v úmrtním zápisu je Moises Isaak Kohn nazýván místním rabínem (zesnul ve věku 82 let): NA, HBMA 852, úmrtní část, fol. 7, zápis 111.

Obr. 7. Koloděje nad Lužnicí, židovský hřbitov, náhrobek učence Mošeho Jicchaka Zekla K"Č, 1793, foto: autorka, 2019

jménem Evu).³³ Manželé nejsou pohřbeni ve vzájemné blízkosti, což dokládá, že pohřby nebyly směřovány do rodinných sekcí, ale že (alespoň v některých částech hřbitova) probíhaly v chronologickém sledu.

³³ BOHÁČEK, J. – HÁLEK, J. – KUČEROVÁ, K. – MÁDLOVÁ, V., *Soupis židovských rodin*, s. 252. Úmrtní zápis ji uvádí jako Evu Rabinerin, zesnulou v 68 letech: NA, HBMA 852, fol. 8, zápis 173.

Obr. 8. Podpis a pečeť Jakoba Mahlera, rabína Tábořského a Budějovického kraje, 1837, zdroj: SOA Třeboň, odd. Třeboň, fond Vs Libějovice

Tradice významných osobností v této rodině pokračovala po tři generace. Rabínův syn Jechezkel Šimšon je pohřben pod náhrobkem č. 288 (1822). Jméno Jechezkel je uvedeno v hlavním nápisu, jméno Šimšon pod zobrazením kohenských rukou. V písemných pramenech se tentýž Jechezkel Šimšon vyskytuje pod občanským jménem Joachim Kohn, který působil jako učitel židovských dětí.³⁴ Jeho manželkou byla Sara, rozená Fässler³⁵ (zesnulá 1834, náhrobek č. 94), v nápisu uvedená pod jmény Chaje Sara, manželka Jechezkela Šimšona.

Manželé neměli mužského potomka, jejich dcera Ševa, občanským jménem Eva (1834³⁶, náhrobek č. 97), se provdala za Isaka Lederera, který je na jejím náhrobku označen jako Icik Sofer. Icik (1868³⁷, náhrobek č. 447) pocházel z rodiny *soferů* a *mohelů* ve Čkyni. Označení *sofer* vyjadřuje písaře, který zhotovoval svitky Tóry, *tfilin* a *mezuzy*³⁸ a byl označován zkratkou ST" M. Tato zkratka je na náhrobku manželky Isaka Sofera zapsána jen dvěma písmeny z důvodu nedostatku místa.

Po několika desetiletích, kdy v Kolodějích nebyl pohřben úřadující rabín,³⁹ zde působil ve funkci krajského rabína Budějovického a Tábořského kraje Jakob Mahler (1794–1867), původem ze Stráže u Tachova.⁴⁰ V Kolodějích je ve funkci rabína doložen od roku 1836.⁴¹ Z roku 1837 pochází jeho pečeť s německým nápisem *Jakob Mahler, tábořský a budějovický krajský rabín*.⁴² V současnosti je náhrobek rabína Mahlera umístěn na čelní stěně nízké zděné tumby, tato stavbička však byla postavena až po roce 1945. Původní umístění rabínova náhrobku je zřejmé z fotografie z první poloviny čtyřicátých let 20. století. Zachycuje jej na čelní stěně stavby, označované v popisu jako umrlčí komora, tedy dům *tahary*, pocházející pravděpodobně z doby po polovině 19. století.⁴³ Budovu stojící na témtě místě jako pozdější tumba zdobily v jejím průčelí lizény a jednoduchý tympanon. Po druhé světové válce byla ve špatném technickém stavu a po následné destrukci byla přibližně ve stejných místech postavena nízká tumba, která tam stojí dodnes. Vzdělanost

³⁴ BOHÁČEK, J. – HÁLEK, J. – KUČEROVÁ, K. – MÁDLOVÁ, V., *Soupis židovských rodin*, s. 253; NA, HBMA 850, pag. 4, zápis 52.

³⁵ NA, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů (dále jen ČG – HBF) 26, fol. 113.

³⁶ NA, HBMA 850, pag. 13, zápis 176.

³⁷ NA, HBMA 851, fol. 19, zápis 362.

³⁸ Tfilin – modlitební femínky a kožené krabičky obsahující předepsané biblické pasáže. Mezuza – schránka na svitek s vybranými biblickými verši na veřejných dveřích židovských domů.

³⁹ Působili zde krajští rabíni Avraham Fischmann, pohřben v Šafově 1829, a rabín Šmuel Jehuda Kauders, pohřben v Praze roku 1838.

⁴⁰ NA, HBMA 1947, fol. 10, zápis 62.

⁴¹ NA, HBMA 848, fol. 8, zápis 44.

⁴² SOA Třeboň, oddělení Třeboň, Velkostatek Libějovice, inv. č. 144, sign 4E4d, Židovské záležitosti, 1848–1849, kart. č. 31, fol. 53.

⁴³ Archiv Židovského muzea v Praze, Dokumentace, složka Koloděje nad Lužnicí. K náhrobnímu nápisu rabína Mahlera a k projevům poválečného vandalismu blíže BLÜML, Josef, Židovská komunita v Kolodějích nad Lužnicí, in: *Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách*, PODLEŠÁK, Jan (ed.), České Budějovice – Čkyně 2002, s. 32–35.

Obr. 9. a 10. Dům *tahary* s náhrobkem rabína Jaakova Mahlera, zesnulého 1867, čtyřicátá léta 20. století, zdroj: Židovské muzeum v Praze

Obr. 11. Tumba s náhrobkem rabína Jakoba Mahlera při vstupu na židovský hřbitov, 1867, foto: autorka, 2019

v Kolodějích sílila a šířila se do dalších komunit. S rodinou rabína Mahlera byla prostřednictvím sňatků jeho dcer spřízněna další zdejší rabínská rodina Kafkových.⁴⁴ Jechezkel (Ezechiel) Kafka, pocházející z Koloděj,⁴⁵ se stal rabínem v Myslkovicích, kde v poměrně mladém věku roku 1840 zemřel a kde byl také pohřben.⁴⁶ Jeho manželka Chajele skončila svůj život o více než dvě desetiletí později, pohřbena je v Kolodějích (1863, náhrobek č. 462). V blízkosti náhrobku Jaakova Mahlera leží hrob dalšího významného člena komunity Josefa Avrahama Stampfera (1865, náhrobek č. 167). Byl členem *Chevra kadiša gmilut chasadim, chazan a melamedem* (učitelem).

44 Manželkami Samuela a Israela, synů rabína Jechezkela Kafky, se staly dcery krajského rabína Jakoba Mahlera Eva a Klára, blíže NA, HBMa 845, fol. 36, zápis 148, a fol. 73, zápis 282.

45 NA, ČG – HBF 26, fol. 49 a 169. Rodina pocházela z Chanovic v Prácheňském kraji.

46 STEINOVÁ, I., *Židovský hřbitov v Myslkovicích*, s. 300.

Obr. 12. Koloděje nad Lužnicí, židovský hřbitov, náhrobek Chajele, manželky rabína Jechezkela Kafky, 1863, foto: autorka, 2019

Kohenské rodiny

Mezi kolodějskými Židy byl značný počet kohenských rodin. Od počátku 18. století do první čtvrtiny 20. století se nachází na hřbitově téměř 50 náhrobků členů kohenských rodin, tedy přibližně jedna desetina všech dochovaných, což představuje mimořádně vysoký počet. Jen z 18. století najdeme symboly kohenských rukou na 22 náhrobcích. Neměnná příjmení Židé získali roku 1787, takže není zřejmé, ke kterým rodinám náhrobky z většiny 18. století náležejí. Jejich kohenský původ určuje kromě výtvarného znamení jen označení *K“C* nebo *ha-Kohen*.

Obr. 13. Koloděje nad Lužnicí, židovský hřbitov, náhrobek Joela, syna Jekutiela ha-Kohena, 1734, foto: autorka, 2019

Nejstarší dochovaný náhrobek se znamením kohenských rukou pochází z roku 1708 (Šalom, syn Barucha K^C, náhrobek č. 377) a je umístěn vedle přeneseného kamene s letopočtem 1590. Náhrobek č. 451, pod nímž je pohřben Hiršl, syn Joela K^C⁴⁷ (1715/1718), je v Kolodějích prvním s použitým motivem *keter kehuna*, koruny, která je umístěna nad žehnajícíma rukama. V tomto případě svým rozměrem přesahuje vyobrazení rukou.⁴⁸ Další náhrobek č. 430 z roku 1734 působí velmi monumentálně, je pod ním pohřben Joel, syn Jekutiela ha-Kohena. Zemřel zřejmě poměrně mladý, protože jeho otec podle nápisu v době úmrtí syna ještě žil. Joelovi se opět dostalo uznání a nad žehnajícíma rukama se objevuje jednoduše vyrytá koruna. Charakteristický pro tento kámen je způsob tesání písma jen v obrysových linkách.

Velmi působivě ztvárněný dvojnáhrobek manželů, kteří zemřeli ve stejném roce, má výtvárně zajímavým způsobem uveden letopočet úmrtí, umístěný mezi žehnajícíma rukama (Notl Natan, syn Meira K^C, a Rikl, dcera Šmuela, 1768, náhrobek č. 392). Osobní jméno Natan hojně používala rodina s pozdějším příjmením Kohn, můžeme proto předpokládat, že mezi její předky patřili i manželé z tohoto náhrobku.⁴⁹

Nejmłodší z kohenských náhrobků, u nichž ještě není identifikovatelné příjmení, je náhrobek č. 482 (Juzl, syn Mošeho K^C, 1781). Mimořádně kvalitně provedená kamenická práce používá k výzdobě plochy kamene rostlinnou ornamentiku a do kompozice žehnající rukou umně zapojuje datum úmrtí. Nad letopočtem pod kohenskýma rukama je umístěna drobná korunka.

47 Z analýzy osobních jmen v knihách familiantů vyplývá, že jméno Joel se užívalo v rodině Antscherlik, NA, ČG – HBF 26, fol. 75. S jistou mírou pravděpodobnosti proto můžeme zesnulého pod náhrobkem č. 451 zařadit do této rodiny.

48 K motivům koruny, taktéž i kohenských, levitských a dalších symbolů blíže STEINOVÁ, Iva, *Maceva. Židovský náhrobek a jeho symbolika ve světle tradice*, Praha 2011.

49 NA, ČG – HBF 26, fol. 87.

Obr. 14. Koloděje nad Lužnicí, židovský hřbitov, náhrobek Notla Natana, syna Meira K^C, a Rikl, dcery Šmuela, 1768, foto: autorka, 2019

Obr. 15. Koloděje nad Lužnicí, židovský hřbitov, náhrobek Juzla, syna Mošeho K^C, 1781, foto: autorka, 2019

Značný počet rodin z počátku 18. století se po stu letech ještě zvýšil. V knihách *familiantů* bylo na počátku 19. století pro kolodějské Židy vyčleněno 88 familiantských míst a Kolodějům je věnována celá jedna kniha fondu České gubernium – knihy familiantů.⁵⁰ Kolem roku 1800 již zde můžeme rozlišit několik kohenských rodin s příjmením Antscherlik, Bäcker, Fried, Kohn, Marbach, Nosal, Pisetzky, Raucher a Späth a přiřčenit je ke konkrétním náhrobkům.

Náhrobek č. 351 používá obdobnou kompozici jako již zmíněný kámen č. 482, přičemž letopočet je umístěn přímo v reliéfu kohenských rukou. Náhrobní nápis uvádí dvě osobní jména Jicchak a Michael, nikoliv však příjmení, z matričního údaje vysvítá, že pohřbeným byl Isak Raucher (1792).⁵¹

Ještě několik desetiletí poté, co Židé obdrželi nová příjmení, nebylo zvykem je uvádět v hebrejských náhrobních nápisech. Do konce dvacátých let 19. století jsme při identifikaci rodin stále odkázáni na komparaci s matričními údaji: Fajš Lejb K^C (1824, náhrobek č. 262) je identický z Veitem Pisetzkym.⁵² Mezi žehnajícíma rukama pod vyobrazením korunky je v tomto případě ve zkratce dvěma hebrejskými písmeny popsán typ koruny jako *keter kehuna*.

Pod náhrobky č. 264 a 265 jsou pohřbeni více než osmdesátiletí kmeti z kohenských rodin Bäcker a Späth.⁵³ Roku 1829 byli pohřbeni tři další koheni, jejichž náhrobky nesou kohenské ruce, a jejich příjmení je dohledatelné v matričních záznamech: Davida Cviho ha-Kohena (náhrobek č. 254) je možné zařadit do rodiny Friedových,⁵⁴ Joela K^C (náhrobek č. 198) do rodiny Antscherlikových⁵⁵ a Ziskinda K^C (náhrobek č. 197) do rodiny Marbachových.⁵⁶

Od třicátých let 19. století jsou příjmení již ve většině případů součástí hebrejských náhrobních nápisů. Na náhrobku Lejba Bäckera K^C (1839, náhrobek č. 99) nacházíme

50 NA, ČG – HBF 26.

51 NA, HBMA 852, fol. 6, zápis 88. Isakovu vdovu nacházíme v soupisu Židů z roku 1793.

52 NA, HBMA 850, pag. 5, zápis 78, též ČG – HBF 26, fol. 51.

53 NA, HBMA 850, pag. 6, zápis 89; pag. 7, zápis 97: (Jakob Bäcker a Mordechaj Markus Späth).

54 NA, HBMA 850, pag. 8, zápis 111 (David Fried).

55 NA, HBMA 850, pag. 8, zápis 118 (Joel Antscherlik).

56 NA, HBMA 850, pag. 8, zápis 120 (Sigmund Marbach).

Obr. 16. Koloděje nad Lužnicí, židovský hřbitov, náhrobek Davida Cviho ha-Kohena, 1829, foto: autorka, 2019

Obr. 17. Koloděje nad Lužnicí, židovský hřbitov, náhrobek Davida Pisetzkého, 1892, foto: autorka, 2019

kuriózní vyobrazení, kameníkem byly podle stejné předlohy vytesány obě žehnající ruce jako levé. Díky zobrazeným kohenským rukám na náhrobku č. 182 je zřejmé, že rodina Nosal patřila ke kohenům (Avraham Nosal, 1846). Nejmladší symbol žehnajících rukou nacházíme na náhrobku Davida Pisetzkého (1892, náhrobek č. 148).

Levitské rodiny

Náhrobky levitských rodin se na hřbitově vyskytují v počtu patnácti, levitský symbol se nachází na jedenácti z nich. Nejstarší doložený symbol pochází z roku 1752 (Baruch, syn Lejba SG“L, náhrobek č. 354) a tvoří jej jednoduše vyrytá levitská konvice v horní části náhrobku.

Na konci 18. století jsou v Kolodějích evidovány čtyři rodiny s příjmením Löwy.⁵⁷ V čele jedné z nich stál Jakob, který zemřel v červenci 1806.⁵⁸ Přes mírnou nesrovnalost v datu úmrtí můžeme díky komparaci s matričními údaji Jakoba označit za Joela Lejba, syna Simchy (náhrobek č. 322). Náhrobek je zdoben motivem levitské konvice a tím určuje zesnulého jako levitu. Po stranách je reliéf doplněn dvěma lvíčky, kteří vyjadřují osobní jméno Lejb.

Zcela jedinečný svou monumentalitou i provedením je levitský náhrobek Zalmana, syna Toviji SG“L (náhrobek č. 370). V tomto případě je obtížné stanovit letopočet, který je zakódován v textu pomocí chronogramu. Náhrobek vyniká vytříbeností kamenické práce. Znamení levitské konvice se na něm opakuje třikrát a plocha kamene je orámována naznačenými tordovanými sloupy s propracovanými reliéfy hlavic. Můžeme snad usuzovat, že Zalman je identický se Salomonem, zesnulým 1827.⁵⁹ Synem Salomona je s velkou pravděpodobností Chajim SG“L, pohřbený v roce 1837 (náhrobek č. 252). Jeho náhrobek opět vyčnívá mezi okolními. Oba můžeme považovat za významné muže své doby, náhrobní nápisy vyzdvihují jejich vlastnosti a připomínají jejich postavení v židovské komunitě.

⁵⁷ BOHÁČEK, J. – HÁLEK, J. – KUČEROVÁ, K. – MÁDLOVÁ, V., *Soupis židovských rodin*, s. 244, 251, 252.

⁵⁸ Datum úmrtí v písemných pramenech je 8. 7. 1806, srov. NA, HBMA 852, úmrtní část, fol. 10, zápis 217, též NA, ČG – HBF 26, fol. 115. Přepočet z hebrejského nápisu vychází na 28. 7. 1806.

⁵⁹ NA, ČG – HBF 26, fol. 111.

Obr. 18. Koloděje nad Lužnicí, židovský hřbitov, náhrobek Joela Lejba, syna Simchy, 1806, foto: autorka, 2019

Obr. 19. Koloděje nad Lužnicí, židovský hřbitov, náhrobek Zalmana, syna Toviji SG“L, [1827], foto: autorka, 2019

Neobvyklé jsou ženské náhrobky opatřené levitským znamením, ve dvou případech doložené rovněž na kolodějském hřbitově. Pokud se vyskytnou, tak převážně u svobodných dcer, výjimkou je však kolodějský náhrobek č. 284 z roku 1821, který náleží vdané ženě. V náhrobním nápisu je uvedena Bracha, v matričním záznamu Barbara, manželka Arona Lewitocha.⁶⁰ Levitská konvice je tentokrát netradičně zobrazena ve spodní části náhrobku. Druhým případem je náhrobek Batji, dcery Jicchaka SG“L (1846, náhrobek č. 470). Náhrobek je zajímavý letopočtem, který tvoří numerická hodnota části věty upozorňující, že zemřela v měsíci „kdy byly rozbity desky Desatera“.⁶¹ Míněn je židovský měsíc *sivan* a první darování Tóry Mojžíšovi na hoře Sinaj (2M, 12, 19).

Další židovské rodiny

Snahou některých rodin od počátku 18. století bylo vrátit se do Týna. V druhé polovině 18. století se to podařilo Jakobu Ehrlichovi, který provozoval tamní panskou vinopalnu⁶² a pokoušel se dokonce v Týně zřídit modlitebnu.⁶³ Rodina Jakoba Ehrlicha pohřbívala své členy na kolodějském hřbitově, v roce 1829 následovaly tři jejich pohřby během pěti měsíců, jedním z nich byl Jakobův syn Zalman. Gitl, Jakobova vnučka a Zalmanova dcera (1829, náhrobek č. 228), byla manželkou Jechezkele Karpelese z Prahy, její náhrobek proto přináší typický motiv kapra, známý z pražských náhrobků rodiny Karpelesovy, který toto příjmení připomínal.⁶⁴

Další lokalitou, odkud se pohřbívalo na kolodějský hřbitov, bylo Zálší. V tamní vinopalně a draslárně působil Jonas Fischel s rodinou, s vlastním učitelem dětí a dvěma sloužícími.⁶⁵ Dochoval se náhrobek jeho manželky Kredl (1793, č. 445).

⁶⁰ NA, HBMA 850, pag. 3, zápis 40. Zůstává nedoloženo, zda mohla být Bracha první manželkou Aharona, syna Eleazara Lewitocha z Dubu (náhrobek č. 23 v Dubu u Prachatic).

⁶¹ Za určení děkují Danielu Polakovičovi.

⁶² BOHÁČEK, J. – HÁLEK, J. – KUČEROVÁ, K. – MÁDLOVÁ, V., *Soupis židovských rodin*, s. 254.

⁶³ SAKAŘ, J., *Dějiny Židů*, s. 242.

⁶⁴ STEINOVÁ, Iva, *Maceva. Židovský náhrobek a jeho symbolika ve světle tradice*, Praha 2011, s. 87. NA, HBMA 850, pag. 8, zápis 117.

⁶⁵ BOHÁČEK, J. – HÁLEK, J. – KUČEROVÁ, K. – MÁDLOVÁ, V., *Soupis židovských rodin*, s. 263.

Obr. 20. Koloděje nad Lužnicí, židovský hřbitov, náhrobek Gitl, dcery Zalmana Ehrlicha, manželky Jechezkele Karpelese z Prahy, 1829, foto: autorka, 2019

Obr. 21. Koloděje nad Lužnicí, židovský hřbitov, náhrobky Zanjila Samuela Kaffa a jeho manželky Gitl Karoliny, 1857/1862, foto: autorka, 2019

Mnohé náhrobky nesou svědectví o příslušnosti zemřelých k bratrstvu *Chevre kadiša gmi-lut chasadim*, jehož činnost zahrnovala úkony spojené s posledními záležitostmi člověka. Týká se to také dvou členů rodiny Marody, z nichž Jaakov Moše (1887, náhrobek č. 195)

Obr. 22. Koloděje nad Lužnicí, židovský hřbitov, náhrobek Šimšona Pariska, 1863, foto: autorka, 2019

byl představeným tohoto spolku. K starším tohoto spolku náležel Simcha B"Š (1821, náhrobek č. 289), Kopl Meir Schönbrun (1848, náhrobek č. 215) a Aharon Diamant (1842, náhrobek č. 206) a řadovými členy byli Juzl Marody (1848, náhrobek č. 211), Maharam Stein (1872, náhrobek č. 152), Šmuel Schönbrun (1863, náhrobek č. 166). Dva nápadné a tvarově neobvyklé náhrobky stojí nad hroby manželů Kaffových (Zanjil Samuel a Gitl Caroline, 1857/1862, náhrobky č. 191 a 192). Rodina byla na konci 18. století

Obr. 23. Koloděje nad Lužnicí, židovský hřbitov, pamětní kámen se jmény zavražděných členů rodiny Radokových v období šoa, foto: autorka, 2021

početná a zabývala se obchodem se střížním zbožím. Jakýsi Zanvil, syn Simchy, a jeho manželka Gitl darovali roku 1814 pohřebnímu bratrstvu ukazovátka na Tóru (*jad*).⁶⁶ Shoda osobních jmen s údaji na pozdějších náhrobkách poukazuje na manžele Kaffovy. Oba náhrobky stojí v blízkosti tumb rabína Jakoba Mahlera a ve svých nápisech již používají kombinaci hebrejštiny a němčiny. Vyznačují se nekonvenčním pojetím, oba kameny jsou v horní střední části vytesány ve tvaru koruny, což představuje v kamenické sepulkrální produkci originální počín.

66 Židovské muzeum v Praze, sbírkový předmět inv. č. 017 017.

Symbolika

Kromě již zmíněných četných symbolů je třeba upozornit na častá vyobrazení motivu rozkrojeného granátového jablka, která pocházejí vesměs z první poloviny 19. století. Několik symbolických znamení se nachází na následujících náhrobkách: Rivka, manželka Avrama K“C (1859, náhrobek č. 34), má jakožto symbol zbožnosti na svém náhrobku reliéf knihy. Motiv rohu hojnosti je zobrazen na náhrobku Fradl, manželky Josefa Basche (1860, náhrobek č. 93). Zobrazení zlomeného kmene stromu vyjadřuje ukončený život Šimšona Pariska (1863, náhrobek č. 461).

K novodobé historii

Poslední doložené rozšíření kolodějského hřbitova se uskutečnilo v roce 1860.⁶⁷ Můžeme usuzovat, že přibližně z této doby pochází podoba domu *tahary* zachycená na fotografii z počátku čtyřicátých let 20. století. Od šedesátých let 19. století se rozšiřoval počet lokalit, odkud zde Židé pohřbívali, většina těchto pohřbů však pochází až z konce 19. a z 20. století. Přicházeli z Bukovska (Mahrer, Späth, Frisch a Beneš), z Drahotěšic (Mahrer), ze Bzí (Weiner), z Prasetína (Ehrlich) a ze Ševetína (Kohn). Dva jednoduché náhrobky z roku 1916 uprchlíků před frontou první světové války stojí nad hroby Sary Tepper z Kolomey v Haliči (náhrobek č. 526) a Friedy Weingarten z Černovic na Bukovině (náhrobek č. 527). Oba náhrobky zdobí znamení *Magen David*. Pamětní kámen (č. 107) připomíná několik členů rodiny Weinerových a Strakových, kteří byli zavražděni během druhé světové války v nacistických koncentračních táborech.⁶⁸

Z Koloděj pocházeli bratři Alfréd (1914–1976) a Emil (1918–1994) Radokovi, významní představitelé kulturního dění ve 20. století, zakladatelé originálního projektu divadla *Laterny magiky*, určeného původně pro Expo 58. Rodina Radokových nesla své neobvyklé příjmení od konce 18. století. Pravděpodobně je tvoří dnes již obtížně identifikovatelná zkratka složená z iniciál titulu (rabi – pan) a iniciál osobních jmen (například Aharon). Závěrečná souhláska *k* zřejmě vyjadřuje iniciálu obce Koloděje (*Kalady*). Na hřbitově se nachází několik náhrobků této rodiny (č. 9, 11, 150 a 176) a nově vztyčený pamětní kámen připomínající zavražděné členy rodiny v období šoa.

Závěrem

Židovský hřbitov v Kolodějích nad Lužnicí byl založen v závěru 17. století, po roce 1681, kdy došlo k vyhnání Židů z nedalekého Týna nad Vltavou. Mezi nejstaršími náhrobky byly přenesené kameny z týnského židovského hřbitova, později zcela zaniklého. Do současnosti se v Kolodějích zachoval pouze jediný kámen týnské provenience (náhrobek č. 376, datovaný 1590), který je zároveň nejstarším na území dnešního Jihočeského kraje. Původní kolodějský hřbitov byl situován v jižní části své současné plochy, kde lze v ohradní zdi zaznamenat zazděný vstup. Hřbitov má členitý půdorys z hlediska rozlohy i výšky terénu, taktéž rozdílné směrování řad náhrobků v různých částech hřbitova, což vypovídá o několika fázích jeho rozšiřování. V první polovině 19. století byl opatřen dvěma zděnými budovami, z nichž jedna byla určena k rituálnímu omývání těl zesnulých před pohřbem (*tahara*) a druhou byla pravděpodobně vozovna.

Mimořádný význam kolodějské komunity spočívá ve skutečnosti, že zde působili učenci a rabíni, kteří sem směřovali z různých míst Českého království (např. z Prahy, Bechyně, Čkyně). Při nedostatku písemných pramenů jsou židovské náhrobky významným zdrojem poznání a v případě Koloděj sdělují bližší informace i o zdejších rabínech. Od druhé poloviny 18. století zde bylo sídlo krajského rabinátu tehdejšího Bechyňského (později Tábořského a Budějovického) kraje. V porovnání s ostatními židovskými komunitami v jižních Čechách Koloděje svým počtem rabínů a učenců jednoznačně vyčnívají. Žádná další židovská komunita v regionu tak velké počty významných osobností tohoto typu nevykazuje.

Specifikem zdejšího hřbitova je rovněž vysoký počet členů kohenských rodin. Počátkem 19. století jich evidujeme devět. Podrobný průzkum hřbitova provedený v letech 2015–2019

67 SOA Třeboň, oddělení Třeboň, Vs Koloděje nad Lužnicí, inv. č. 111, Židé, 1824–1850 (1860), kart. č. 13, fol. 138.

68 Blíže SUDOŤ, Martina, *Židovství na Vltavotýnsku*, Týn nad Vltavou 2003, s. 25.

Obr. 24. Koloděje nad Lužnicí, židovský hřbitov, cca 1940, zdroj: Židovské muzeum v Praze

přinesl další informace o zdejších usedlících i příchozích učencích, kteří společně tvořili kolodějskou komunitu. Vzdělanost se odtud šířila do menších i větších židovských obcí, jak dokládají průzkumy dalších lokalit, např. Myslkovic, kde působil ve funkci místního rabína Jechezkel Kafka z Koloděj.

Jednou z kolodějských rodin byli nejpozději od konce 18. století Radokovi, jejichž členové Alfréd (1914–1976) a Emil (1918–1994) se stali předními představiteli kulturního dění v naší zemi. Kolodějský hřbitov zdobí od podzimu 2021 výtvarně pozoruhodný kámen, zhotovený potomky na paměť obětí šoa rodiny Radokových.

Summary

The text focuses on the evaluation and interpretation of the research of tombstones in the Jewish cemetery in Koloděje nad Lužnicí, which is the largest monumental complex of this type in the present-day South Bohemia Region. It was founded at the end of the 17th century, after the expulsion of Jews from nearby Týn nad Vltavou in 1681. Among the oldest tombstones were stones transferred from the Jewish cemetery in Týn nad Vltavou, which later completely disappeared. Only one stone of Týn provenance has survived in Koloděje (tombstone No. 376, dated 1590), which is also the oldest in the territory of the present-day South Bohemia Region. The original Koloděje cemetery was situated in the southern part of its present area, where a bricked-up entrance can be seen in the enclosure wall. The cemetery has a rugged layout in terms of its size and height, as well as the different orientation of the rows of tombstones in different parts of the cemetery, which indicates several phases of its expansion. In the first half of the 19th century it was equipped with two brick buildings (a bet tahara and probably a coach house). The extraordinary importance of the Koloděje community lies in the fact that a large number of scholars and rabbis worked here, who travelled from Prague, Bechyně and Čkyně, for example. In the

absence of written sources, Jewish tombstones are an important source of knowledge and in the case of Koloděje they also provide more information about the local rabbis. From the second half of the 18th century, it was the seat of the regional rabbinate of the then Bechyně (later Tábor and České Budějovice) region. The high number of members of the Cohen families (at the beginning of the 19th century, 9 of them were registered) is also a specific feature of the local cemetery. A detailed survey of the cemetery carried out in 2015–2019 provided further information about the local settlers and incoming scholars who together formed the Koloděje community. Education spread from there to smaller and larger Jewish communities, as evidenced by surveys of other sites, such as Myslkovice, where Jechezkel Kafka of Koloděje served as the local rabbi. One of the Koloděje families was the Radok family from the end of the 18th century at the latest, whose members Alfréd (1914–1976) and Emil (1918–1994) became leading representatives of the cultural scene. Since the autumn of 2021, the Koloděje cemetery has been decorated with an artistically remarkable stone made by descendants in memory of the Radok family's Shoah victims.

Seznam použitých pramenů a literatury

Archivní a sbírkové fondy

Matana, a. s., archiv dokumentace
Národní archiv, Nová manipulace, Praha (1650–1706)
Národní archiv, Tereziánský katastr, Praha (1684–1790)
Národní archiv, Archiv pražského arcibiskupství, Praha (1221–1950)
Národní archiv, fond Matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, HBMA (1784–1949)
Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Třeboň, Velkostatek Koloděje nad Lužnicí (1738–1947)
Ústřední archiv zeměměřictví a katastru, Stabliní katastr, jeho obnova a údržba (1824–1964)
Židovské muzeum v Praze, archiv
Židovské muzeum v Praze, sbírkové předměty

Literatura a vydané prameny

BEIDER, Alexander, *A Dictionary of Ashkenazic Given Names. Their Origins, Structure, Pronunciation, and Migrations*, Bergenfield 2001.
BLÜML, Josef, Židovská komunita v Kolodějích nad Lužnicí, in: *Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách*, PODLEŠÁK, Jan (ed.), České Budějovice – Čkyně 2002, s. 32–35.
BOHÁČEK, Jan – HÁLEK, Jan – KUČEROVÁ, Klára – MÁDLOVÁ, Vlasta (edd.), *Soupis židovských rodin v Čechách z roku 1793, I. Budějovický kraj*, Praha 2002.
BROCKE, Michael – CARLEBACH, Julius, *Biographisches Handbuch der Rabbiner I. Die Rabbiner der Emanzipationszeit in den deutschen, böhmischen und großpolnischen Ländern 1781–1871*, München 2004.
EIBENSCHITZ, Jonatan ben Natan Nate, *Ja'arot devaš II.*, Sulzbach 5559 = 1799.
FRIED, Samuel, Kehila kedoshah Kalladay, *Jüdisches Archiv* 2, 1928/1929.
HOCK, Simon, *Familien Prags, Epitaphien des Alten jüdischen Friedhofs in Prag*, Pressburg 1892.
MATLAS, Pavel, *Velkostatek Koloděje nad Lužnicí (1738–1947/48)*, inventář, Státní oblastní archiv Třeboň 2007.
MATUŠÍKOVÁ, Lenka, Juden im ersten böhmischen Kataster 1653–1655, *Judaica Bohemiae*, 2002, roč. 37, s. 5–91.
MAUR, Eduard – PÍŠOVÁ, Dagmar, Sčítání konzumentů soli v Čechách roku 1702. Edice pramene, *Historická demografie*, 1994, roč. 18, s. 7–67.
MUNELES, Otto, From the Archives of the State Jewish Museum, in: *Jewish Studies. Essays in honour of the very reverend Dr Gustav Sicher chief Rabbi of Prague*, ILLTIS, Rudolf (ed.), Prague 1955, s. 100–107.
POLAKOVIČ, Daniel – STEINOVÁ, Iva – VLADAŘOVÁ, Petra, *Židovské hřbitovy na jihu Čech*, České Budějovice 2021.
SAKAŘ, Josef, *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí I*, Týn nad Vltavou 1935.
SAKAŘ, Josef, *Dějiny Židů v Týně n. Vlt.*, v Kolodějích, Neznašově a okolí, in: *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti*, GOLD, Hugo (ed.), Praha – Brno 1934, s. 240–245.
von SCHÖNFELD, Johann Ferdinand (ed.), *Materialien zur diplomatischen Genealogie des Adels der Österreichischen Monarchie I*, Prag 1812.
STEINOVÁ, Iva, *Even zikaron. Paměť židovských náhrobních kamenů. Koloděje nad Lužnicí*, Týn nad Vltavou 2021.
STEINOVÁ, Iva, Maceva. *Židovský náhrobek a jeho symbolika ve světle tradice*, Praha 2011.
STEINOVÁ, Iva, Židovský hřbitov v Myslkovicích, in: *Epigraphica et Sepulcralia 10*, ROHÁČEK, Jiří (ed.), Praha 2021, s. 291–312.
SUDOVÁ, Martina, *Židovství na Vltavotýnsku*, Týn nad Vltavou 2003.
SUDOVÁ, Martina – KOVÁŘ, Daniel, *Tvrze, hrady a zámky jižních Čech. Život a sídla jihočeské šlechty*, Olomouc 2003.

Mgr. Iva Steinová (nar. 1952)

Matana a.s.

i-e-stein@seznam.cz

Absolventka oborů dějiny umění – dějepis na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Po ukončení studia pracovala více než tři desetiletí v památkových organizacích, po roce 2000 se v Národním památkovém ústavu věnovala židovským hřbitovům a v roce 2011 výsledky svého výzkumu shrnula do publikace Maceva. Židovský náhrobek a symbolika jeho výzdoby ve světle tradice. Od tohoto roku působí ve společnosti Matana a. s., která spravuje majetek Židovské obce v Praze a Federace židovských obcí v ČR. Zabývá se zejména dokumentací židovských hřbitovů a v edici Even zikaron – paměť židovských náhrobních kamenů publikuje průvodce vybranými hřbitovy. Je spoluautorkou rozsáhlé publikace Židovské hřbitovy na jihu Čech (2021).